

ЯСІНЬ І. М.,
аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.35

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ЯК ПІДСТАВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

У статті досліджено основні критерії, які визначають суспільну небезпеку незаконного збагачення. Встановлено, що характер і ступінь суспільної небезпеки злочину, передбаченого ст. 3682 КК України, який посягає на широке коло суспільних відносин, є достатнім для існування відповідної кримінально-правової заборони.

Ключові слова: суспільна небезпека, шкода, незаконне збагачення, корупція.

В статье исследованы основные критерии, определяющие общественную опасность незаконного обогащения. Определено, что характер и степень общественной опасности преступления, предусмотренного в ст. 3682 УК Украины, которое посягает на широкий круг общественных отношений, является достаточным для существования соответствующего уголовно-правового запрета.

Ключевые слова: общественная опасность, вред, незаконное обогащение, коррупция.

In this article were researched the main criteria's, which determine the public danger of Unjust enrichment. Was found that the character and the degree of public danger of a crime, under the article 3682 of Criminal Code of Ukraine, which infringes on a wide range of public relations, is sufficient for the existence of appropriate criminal legal prohibition.

Key words: public danger, harm, unjust enrichment, corruption.

Вступ. У теорії кримінального права суспільну небезпечність визнано фундаментальною категорією, що характеризує найважливішу соціальну властивість злочину – заподіювати або створювати загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам, які охороняються кримінальним законом [1, с. 128]. А тому суспільна небезпека визнається головною підставою криміналізації діяння. Суспільна небезпека злочину залежить передусім від цінності об'єкта посягання, якому заподіюється або може бути реально заподіяна шкода [2, с. 17].

Автори підручника «Кримінальне право України» зазначають: «Критеріями оцінки суспільної небезпечності, її ступеня є об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину: об'єкт, на який посягає злочин, наслідки, спосіб вчинення злочину, форма вини, мотив, мета» [3, с. 78]. Зокрема, як зазначає Л.П. Фріс, суспільна небезпечність є характеристикою не лише вчиненого діяння, а й особи, яка його вчинила, тому, розглядаючи критерії криміналізації, треба мати на увазі, що вони стосуються й оцінки відповідних характеристик особи, які свідчать про її підвищену суспільну небезпечність порівняно з іншими [4, с. 138]. Відповідно, оцінка всієї сукупності ознак злочину може розкрити об'єктивну, реальну небезпечність злочину – його тяжкість [3, с. 78]. Детальний розгляд характерних ознак складу злочину, передбаченого ст. 3682 КК України, було здійснено в попередніх публікаціях автора. У межах цього



дослідження суспільної небезпеки незаконного збагачення необхідно встановити основні чинники, які визначають її як головну підставу кримінально-правової заборони. Такими чинниками можуть бути цінність суспільних відносин [5, с. 369–379] та істотна шкода, яка заподіюється в результаті вчинення діяння, передбаченого ст. 3682 КК України. При цьому істотну шкоду заподіюють й окремі факти незаконного збагачення [6; 7; 8; 9; 10; 11].

Чинники соціальної обумовленості криміналізації незаконного збагачення О.П. Денег розглядає, як він сам наголошує, у контексті чотирьох основних напрямів за принципом їх галузевої приналежності (зокрема, соціальні, економічні, державотворчі та організаційні). Науковець зазначає, що кожен із зазначених напрямів при цьому виступає у вигляді групи щодо самостійних факторів, характеристиками яких визначається ступінь необхідності кримінально-правового реагування на негативні наслідки, заподіювані суспільним відносинам у результаті незаконного збагачення осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, а також розкривається суть зазначених наслідків: зростання кількості випадків порушень прав людини та громадянина, зменшення темпів економічного зростання, зниження інвестиційної привабливості держави, погіршення якості виконання управлінських та публічно-сервісних функцій органами державної влади тощо [12, с. 76].

Однак, як слушно зазначив Р.Ш. Бабанла у відгуку на кандидатську дисертацію О.П. Денег з приводу сформульованих дисертантом чинників, які визначають соціальну обумовленість криміналізації незаконного збагачення, такі чинники можуть стосуватися не лише досліджуваного складу злочину, а й будь-якого іншого корупційного злочину та не містять спеціальних ознак, які б дозволили детермінувати особливості криміналізації незаконного збагачення [13]. Цей висновок можна екстраполювати й на визначення підстав криміналізації незаконного збагачення, сформульованих О.І. Гузоватим щодо відповідного злочину, передбаченого ст. 3682 КК України в редакції Закону України від 7 квітня 2011 р. [14, с. 238–247].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних критеріїв, які визначають суспільну небезпеку злочину, передбаченого ст. 3682 КК України.

Результати дослідження. Визначаючи суспільну небезпеку незаконного збагачення, насамперед треба з'ясувати зміст суспільних відносин, на які посягає це суспільно небезпечне діяння. Незаконне збагачення законодавцем віднесено до корупційних злочинів, що вчиняється у сфері публічної службової діяльності та передусім завдає шкоди тій сфері службової діяльності, у якій здійснює свою діяльність особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Тобто кримінально-правова норма, яка передбачає відповідальність за незаконне набуття активів у власність, захищає ті суспільні відносини, які визначають правильну діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування щодо законності набуття активів у власність у сфері державної влади та місцевого самоврядування.

Окрім цього, шкода, яку заподіює або може заподіяти незаконне збагачення, є набагато більшою. Як зазначає Л.П. Брич, суспільна небезпека діяння є головною ознакою злочину, яка є необхідною, проте водночас недостатньою умовою визнання певного діяння злочинним [15, с. 14]. Характер суспільної небезпеки незаконного збагачення визначається тим, що воно заподіює або створює реальну загрозу заподіяння шкоди достатньо широкому колу тих суспільних відносин, які становлять його об'єкт. Дослідивши позицію Л.В. Астафьева, М.І. Мельник зазначає, що корупція, спотворюючи суспільні відносини, порушує нормальний стан справ у суспільстві, починаючи з порушення службового обов'язку, і тягне за собою порушення інших суспільних відносин [16, с. 47]. Так, у результаті вчинення незаконного збагачення заподіюється шкода не лише відносинам у сфері здійснення публічної влади, а й відносинам щодо справедливого розподілу матеріальних благ у суспільстві. Діяння, передбачене ст. 3682 КК України, формує схильність до незаконного способу життя одних громадян та веде до зубожіння інших [17; 18; 19] через наявність корупційної складової фактично у всіх сферах суспільного життя [20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36; 37; 38], унаслідок чого підвищується соціальна напруга в суспільстві та поглиблюється



соціальна нерівність. Переслідуючи інтереси особистого збагачення, корумповані представники влади позбавляють населення можливості задоволення базових соціальних потреб. Про це свідчить те, що гострою в Україні залишається проблема подолання бідності, тому що рівень доходів, який є одним із показників добробуту, у більшій частині працюючого населення країни є дуже низьким [39]. За даними дев'яти місяців 2015 р. за межею відносної бідності за витратами перебувало 23,8% населення. Стабільно високим залишається рівень бідності серед працюючих осіб. За дев'ять місяців 2015 р. він становив 18,8%. Низька заробітна плата батьків не дає можливості забезпечити достатній життєвий рівень своєї сім'ї [40]. Таким чином, треба вказати, що корупційна діяльність представників влади є однією з головних причин низького рівня якості життя населення.

Так, у результаті дії корупційних схем бюджет держави з року в рік недоотримує значні грошові суми, які могли б бути спрямовані на благо України. За даними Генеральної прокуратури України корупціонери в 2015 р. завдали збитків на 2 мільярди 997 мільйонів грн, що в 35 разів більше, ніж у попередньому році [41; 42]. Однак деякі експерти вважають, що це лише третина, у кращому випадку половина з того, що насправді є, оскільки велика корупція дуже важко фіксується [43; 44]. Таким чином, назвати загальну суму збитків, завданих унаслідок вчинення корупційних діянь, досить складно. Це пояснюється тим, що корупційна злочинність носить прихований та погоджувальний характер, а також здатна набувати витончених форм, тісно пов'язаних з іншими соціальними явищами, які ускладнюють вирішення цієї проблеми [45].

Особливо небезпечним для суспільства та держави є той фактор, що сприйняття корупції населенням також посилюється й поширюється на всі верстви населення. Так, Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Менеджмент Системс Інтернешнл (MSI) у межах проекту сприяння активній участі громадян у протидії корупції в Україні «Гідна Україна» було здійснено дослідження стану громадської думки щодо поширення корупції в Україні, результати якого викладені в матеріалі «Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009 рр.» (для Порогової програми корпорації «Виклики тисячоліття (MCC)). За результатами дослідження індекс сприйняття корупції (ІСК) було вираховано на основі відповідей респондентів на запитання про те, наскільки, на їхню думку, корупція є поширеною у владних структурах України та серед державних службовців. Середнє значення ІСК (від 100 (найбільшого сприйняття) до 0 (найменшого сприйняття)) збільшилося з 33 у 2007 р. до 37 в 2008 р. і залишилося на цьому ж рівні в 2009 р. [46]. За результатами дослідження громадської думки, здійсненого Київським міжнародним інститутом соціології в межах проекту «Об'єднуємося заради реформ (UNITER)», середнє значення ІСК у 2011 р. становило 39,4, а у 2015 р. – 42,8 [47]. Таким чином, індекс сприйняття корупції населенням щодо поширеності такого суспільно небезпечного явища з кожним роком зростає, про що свідчать результати проведених опитувань. Зокрема, як зазначено в Засадах державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 рр., такий високий показник сприйняття корупції громадянами пояснюється відсутністю дієвих реформ у сфері протидії корупції та неефективною діяльністю органів правопорядку щодо виявлення корупційних правопорушень і притягнення винуватців до відповідальності [48]. Відповідно, маємо абсолютно протилежний результат до того, що декларується українською владою – Україна впевнено рухається в напрямі посилення й поглиблення корупції, її проникнення у всі сфери суспільного життя.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи, варто зазначити, що характер і ступінь суспільної небезпеки злочину, передбаченого 3682 КК України, є цілком достатнім для існування досліджуваної кримінально-правової заборони. Адже шкода, яка спричиняється в результаті вчинення такого діяння, проявляється практично у всіх сферах суспільного життя. Тому, враховуючи гостроту проблеми у сфері протидії корупції та актуальність існування кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, на думку багатьох науковців, а також на нашу думку, кримінально-правова заборона може стати одним із дієвих засобів подолання корупції.



Список використаних джерел:

1. Курс уголовного права. Общая часть : [учебник для вузов] : в 2 ч. / под. ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. – М. : Зерцало, 1999– . – Т.1 : Учение о преступлении. – 1999. – 592 с.
2. Антонюк Н.О. Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою : [монографія]. – Львів : ПАІС, 2008. – 216 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина : [підручник] / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін.] ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-є вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.
4. Фріс П.Л. Вибрані праці / П.Л. Фріс. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2014. – 652 с.
5. Ясінь І.М. Родовий та безпосередній об'єкти складу незаконного збагачення (368-2 КК України) / І.М. Ясінь // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2013. – № 3. – С. 369–379.
6. Громадські контролери виявили невідповідність стилю життя чиновників при Януковичі з задекларованими доходами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.112.ua/suspilstvo/gromadski-kontroleri-viyavili-nevidpovidnist-stilyu-zhittya-chinovnikiv-pri-yanukovich-i-z-zadeklarovanimi-dohodami-43195.html>.
7. В Україні представили перший лакшері-рейтинг чиновників «Золотий батон» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukranews.com/news/155592.V-Ukraine-predstavili-perviy-laksheri-reyting-chinovnikov-Zolotoy-baton.uk>.
8. Справу на Пивоварського відкрили за «незаконне збагачення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2016/02/11/7098556>.
9. Проти екс-керівника ДАІ порушили справу за незаконне збагачення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2015/06/4/7070179/>.
10. Антикорупційне бюро взялося за справу екс-міністра Злочевського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://espreso.tv/news/2016/01/31/antukorupciyne_byuro_vzalyosya_za_spravu_eks_ministra_zlochevskogo; RE:ФОРМА.
11. Коли почнуть перевіряти чиновницькі кишені? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://rada.oporaua.org/132-dorohi-deputaty/reforma/8860-reforma-koly-pochnut-pereviriyaty-chynovnytski-kysheni>.
12. Денєга О.П. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О.П. Денєга ; Національна академія прокуратури України. – К., 2015. – 194 с.
13. Відгук офіційного опонента Р.Ш. Бабанли на дисертацію Денєги О.П. «Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08.
14. Гузоватий О.І. Підстави криміналізації незаконного збагачення за кримінальним законодавством України / О.І. Гузоватий // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 238–247. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2013_4_35.
15. Брич Л.П. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні : [монографія] / Л.П. Брич, В.О. Навроцький. – К. : Атіка, 2000. – 288 с.
16. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : [монографія] / М.І. Мельник. – К. : Юридична думка, 2004. – 400 с.
17. Споживчий кошук 2016 – життя чи виживання? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vinnitsa.info/news/spozhivchiy-koshik-2016-zhittya-chi-vizhivannya.html>.
18. Соціальні стандарти в 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kodima-rda.odessa.gov.ua/novini/soc-al-n-standarti-v-2016-roc/>.
19. ООН констатує: 80% українців живуть за межею бідності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://expres.ua/news/2016/01/13/168582-oon-konstatuyue-80-ukrayinciv-zhyvut-mezheyu-bidnosti>.
20. Головний податківець: певна корупційна складова досі існує всередині Міндоходів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/zmi/print-149007.html>.



21. Корупційна складова в Митній службі в 2 рази вище, ніж в Податковій, – ГФС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.rbc.ua/ukr/news/korruptsiionnaya-sostavlyayushchaya-v-tamozhennoy-sluzhbe-v-2-raza-15072014113800>.
22. Корупційна складова державних закупівель ховається в паперах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zoda.gov.ua/news/29263/korupsiyna-skladova-derzhavnih-zakupivel-hovajetsya-v-paperah.html>.
23. Корупційна складова в діях переможця [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://svidomi.org/kategoriyi/vsi-novini/korupsiyna-skladova-v-diyah-peremozhtsya/>. (http://acm-ua.org/Results/2015_11_11/AM_FOX_37263520_2015-11-14_12-41-05_6322.pdf).
24. Корупційна складова присутня навіть у підвалах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://brovayu.pravo-znaty.org.ua/korupsiyna-skladova-prysutnya-navit-u-pidvalah/>.
25. Фінансовий експерт: корупційна складова в нових тарифах складає 50% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://businessua.com/tarify/25887finansovii-ekspert-korupsiina-skladova-v-novih-tarifah-skladae-50/page1.print>.
26. Корупційна складова контракту на поставки вугілля з ПАР складає майже 7 млн дол. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-energy.org/post/48777>.
27. Без корупційної складової ліки будуть дешевше на 42% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uapress.info/uk/news/show/67225>.
28. Тендери смерті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/internal/tenderi-smerti-.html>.
29. Бійня за заправку «Укрзалізниці» UkrMedia Український Медіа Центр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrmedia.center/articles/bijnja_za_zapravku_ukrzaliznitsi-38.html.
30. Корупція в медицині: чи зміняться правила гри [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.racurs.ua/791-korupsiya-v-medycyni-chy-zminyatsya-pravyla-gry>.
31. Корупційна складова при продажі ПММ державним, комунальним підприємствам м. Дніпропетровська. 25 вересня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/pravrada1/posts/976089622432956>.
32. Черкаські депутати побачили корупційну складову в системі держзакупівель [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vikka.ua/novini/25731-u-cherkaskij-miskradi-pobachili-korupsiynnu-skladovu-v-populyarnij-sistemi-derzhzakupivel.htm>.
33. Підвищення тарифів супроводжують «тіньові» схеми // Україна комунальна. – 2015. – 13 травня. – 08:55. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jkg-portal.com.ua/ua/publication/one/pdvishhennja-tarifv-suprovodzhujut-tnov-skhemu>.
34. «Ліки будемо закуповувати за завищеними цінами» – Владислав Шиндер // Преса Україна. – 2015. – 24 лютого. – 12:48. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uapress.info/uk/news/show/63544>.
35. У Кіровограді чиновники збагачуються на завищенні цін продуктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://podrobnosti.ua/2017556-u-krovograd-chinovniki-zbagachujutsja-na-zavischenn-tsn-produktiv.html>.
36. Реальна вартість квартир має бути удвічі меншою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://znaj.ua/news/economics/36766/sobivartist-stolichnih-kvartir-utrichin-zhcha-za-cinu.html>.
37. Ціна питання – один трильйон гривень. Чиновник Мінінфраструктури про те, чи будуть в Україні хороші дороги? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://biz.nv.ua/ukr/publications/tsina-pitannja-odin-triljon-griven-chinovnik-mininfrastrukturi-pro-te-chi-budut-v-ukrajini-horoshi-dorogi-107259.html>.
38. Ще одне джерело корупції в Україні знайшов Міклош [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukr.media/politics/263111/>.
39. Попова Т.Л. Рівень та якість життя населення України як показник дієвості соціальної державної політики / Т.Л. Попова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Popova.pdf>.



40. Стратегія подолання бідності : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 161-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-p>.
41. В 2015 році збиток від корупції в Україні зріс в 35 разів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slavpeople.com/ua/article/8007-gpu-v-2015-godu-uscherb-ot-korupcii-v-ukraine-vygos-v-35-raz>.
42. Ситник озвучив суму збитків від корупційних схем [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gazeta.ua/articles/politics/_sitnik-ozvuchiv-sumu-zbitkiv-vid-korupcijnih-shem/692736.
43. Експерт: реальний рівень корупції втричі перевищує статистику ГПУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://newsradio.com.ua/2016_03_16/Ekspert-realnij-g-ven-kogurc-vtrich-perevishhu-statistiku-GPU-5956/.
44. Саакашвілі перерахував «головних корупціонерів» України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2015/12/6/7091573/>.
45. Шведова Г.Л. Окремі кримінологічні проблеми корупційної злочинності в українському суспільстві / Г.Л. Шведова // Актуальні проблеми держави і права. – 2010. – С. 575–578. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apdp.in.ua/v55/114.pdf>.
46. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009 рр. (для Порогової програми Корпорації «Виклики тисячоліття» (МСС)). Підготовлено для Проекту «Сприяння активній участі громадян у протидії корупції «Гідна Україна» / Київський міжнародний інститут соціології. – К., 2009. – 25 травня.
47. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007, 2009, 2011 та 2015 рр. / Київський міжнародний інститут соціології. – Київ, 2015.
48. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 рр. : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1699-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1699-18/ed20150426/page#n16>.

